

DECLARAȚIA LUI ALEXANDRU IPSILANTI DIN 23 FEBRUARIE 1821. PREMEDITARE SAU EROARE POLITICĂ ?

Dragoș Palade

Cuvinte cheie: Alexandru Ipsilanti, istorie modernă.

Keywords: Alexander Ipsilanty, modern history.

Abstract:

Alexandru Ipsilanti's Declaration of 23rd February 1821 Deliberateness or and Political Fallacy?

Alexandru Ipsilanti strictly observed his father's (Constantin Ipsilanti) advice. He adopted the Byzantine imperial heraldics, he sought the support of the Romanian Principalities' former leader's helpers and aimed at organizing his own personal army. At the same time, the chief of Eteria adopted the fanariot policies and schemes and learned from Constantin Ipsilanti's political experience, who had divined in Russia its underlying self-oriented leading principles.

Evidently the leaders of Eteria and the political factors of Petersburg were not connected, despite the appearances nurtured by the chief of Philiki Etaira. Judging by Ipsilanti's demeanors in Moldavia and particularly in Wallachia, he did not wish to involve Russia in the Romanian Principalities' insurrection more than the treaties allowed him to. The international context did not enable tzar Alexander I's interference, especially in supporting the uprisings that tackled monarchic legitimacy and contributed to the shattering of the european political balance. Subsequently the main issue was the removal of Ottoman suzerainty from the Romanian Principalities. These should have configured the nucleus of the future Byzantine Empire, which is why attempts at discrediting Russia were made. Ipsilanti's father's bequest, centered on seizing rule of the Principalities, and the desire to obtain increased power were the chief originators of Alexandru Ipsilanti's proclamation of Iași (23rd February 1821), the one that was to be labeled by historiography as a „monument” of political fallacy.

Ambițiile unor domni fanarioți de a-și depăși condiția de „slujbași” umili ai Porții și de a deveni suverani peste anumite teritorii s-au împletit cu idealurile de reînviere a Imperiului Bizantin. Convingerea puternică în iminenta prăbușire a Imperiului Otoman sub loviturile Marilor Puteri, dar mai ales ale Rusiei, dorința de stabilitate în statutul lor juridic și credința că erau „moștenitorii legitimi” ai unei epoci de glorie, toate acestea au produs mutații semnificative în mentalitatea unei părți a „aristocrației” din Fanar¹, într-o asemenea măsură, încât să determine implicarea și chiar impulsivitatea prefacerilor din Balcani. Un caz tipic a fost cel al familiei

¹ Grégoire Cassimatis, *Esquisse d'une sociologie du phanariotisme*, în volumul *Symposium: l'époque phanariote*, 21-25 octobre 1970. À la memoire de Cleobule Tsourkas, Thessaloniki, 1974, p. 164.

Ipsilanti. În acest proiect de lucru propun interpretarea unor acțiuni politice legate de evenimentele de la 1821 din perspectiva unor motivii de familie.

Concepția politică a lui Constantin Ipsilanti (domn al Moldovei între anii 1799-1801², al Țării Românești între anii 1802-1806³ și al ambelor Principate în anul 1807⁴) nu s-a mărginit, ca în cazul multor fanarioți, numai la principatul încredințat spre administrare, ci a imaginat, a intrigat, a făcut demersuri serioase pentru a depăși o condiție impusă „aristocrației” din Fanar de aproape un secol. De aceea, a încercat crearea unui stat autonom, sub suzeranitatea Rusiei⁵, care să cuprindă, pentru început, Moldova, Valahia și Serbia⁶, iar când situația o va permite, chiar întreaga Peninsulă Balcanică⁷.

Aspirațiile sale s-au dovedit nerealiste în anul 1807, când a reușit pentru foarte scurt timp să ajungă domn al ambelor Principate, cu sprijinul armatelor de ocupație ruse⁸. După un deceniu și jumătate s-a ivit din nou ocazia materializării proiectelor sale aventuroase, însă, într-un context internațional profund transformat față de realitățile primului deceniu al secolului al XIX-lea.

Alexandru Ipsilanti a fost numit „executorul testamentar” al tatălui său, fiind cel mai nimerit ai lua locul în această postură. În speranța că va fi folosit de țarul Alexandru I, în planurile de infiltrare ale Rusiei în Balcani, Constantin Ipsilanti a încercat printr-o educație particulară⁹ să-și modeleze fiul în sensul idealurilor sale de

² Sprijinul Prusiei, dar mai ales, „l'effet de la protection de l'Empereur” i-au adus scaunul domnesc de la Iași (februarie 1799-iulie 1801) (cf. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (în continuare Hurmuzaki, *Documente*), Supl. I, Vol. II, (1781-1814), Documente culese din arhivele Ministerului afacerilor străine din Paris de Al. I. Odobescu, București, 1885, p. 203; Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, (în continuare Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*), Vol. II, București, 1896, p. 360).

³ Poarta, interesată în păstrarea păcii și a alianței cu Rusia, deoarece nu avea o altă alternativă, a fost nevoită să accepte numirea lui Constantin Ipsilanti între 29 august 1802 și 24 august 1806, fapt ce constituia garanția influenței Rusiei în Principate și un instrument de aplicare a hațișerifului din 1802 (cf., Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX, partea a II-a, (1798-1812), *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare*, Publicate de Ion I. Nistor, Cernăuți, 1938, p. 314; M. A. Mehemd, *Documnte turcești privind Țările Române. Extrase*, Vol. III, București, 1987, p. 209 și urm; Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, Vol. II, p. 371.

⁴ Cf. Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I, Vol. II, p. 359.

⁵ Notis Botzaris, *Visions balkaniques dans la préparation de la révolution grecque (1789-1821)* Geneve – Paris, 1962, p. 23; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, București, 1896, p. 6 și urm; Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 129.

⁶ Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I, Vol. II, p. 383.

⁷ Henryk Batowski, *Le mouvement panbalkanique et les différents aspects des relations inter-balkaniques dans le passé*, în „Balkan Studies”, 1, 1961, Thessaloniki, p. 331.

⁸ Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I, Vol. II, p. 420.

⁹ G. L. Arș, *On the Life in Rusia of the Greek patriotic Family of Ypsilanti*, în „Balkan Studies”, 26, 1, 1985, Thessaloniki, p. 74; „Tinerii fanarioți destinați să conducă treburile publice se formau prin grija luminată a părinților lor, se hrăneau din tinerețe cu sentimente

mărire. Toate ambițiile nerealizate, toate năzuințele neîmplinite, toată experiența politică acumulată, ca și cele "două tronuri", i-au fost lăsate "moștenire" fiului său¹⁰, în maniera în care au fost „recepționate” de la domnul Alexandru Ipsilanti (domn al Țării Românești între anii 1774-1782 și 1796-1798 și al Moldovei între anii 1786-1788)¹¹ Doar trecerea timpului a făcut ca aceste iluzii politice să devină "ereditare" în familia Ipsilanti.

Alexandru Ipsilanti a urmat întru totul sfaturile tatălui său. A adoptat "le symbol du phenix"¹², sperând ca prin aceasta să sensibilizeze conștiința popoarelor balcanice în vederea susținerii mitului bizantin¹³, ale cărui conotații politice și religioase au fost exploatate în diversele insurecții izbucnite în Peloponez¹⁴

În pofida stăpânirii otomane, Bizanțul a rămas, totuși, în mentalul colectiv al popoarelor supuse Semilunei¹⁵ Pornind de la această premisă Constantin Ipsilanti a încercat să ridice Balcanii sub stema steagurilor corpurilor sale de voluntari și, astfel, să creeze tulburări în Imperiu pentru a oferi Rusiei pretextul de a interveni militar. Strategia acestuia de a-și lega numele de organizarea unei armate a Principatelor și de a deveni un partener militar pentru Rusia în conflictul ce s-desfășurat între anii 1806-1812 nu și-a atins obiectivele din varii motive¹⁶. Ambiția fostului „domn al Moldovei și Țării Românești” de a realiza o componentă importantă a unui stat (suveran sau doar autonom) n-a reușit¹⁷, cum, din aceleași motive, a eșuat, mai târziu, și tentativa „eteristului” Alexandru de a crea o armată competitivă¹⁸.

înalte și învățau să folosească o limbă superioară celei a oamenilor de rând” (cf., Iacovaky Rizo Néroulos, *Cours de littérature grecque moderne*, Genève, f.a., p. 81-82).

¹⁰ G. Gervinus, *Insurrection et régénération de la Grèce*, Traduction par J. F. Minssen et Léonidas Sgouta, Tom. I, Paris, 1863, p. 84.

¹¹ Const. C. Giurescu, *Un remarquable prince phanariote: Alexandre Ypsilanti, voévode de Valachie et de Moldavie*, în volumul *Symposium: l'époque phanariote*, 21-25 octobre 1970, p. 63 și urm.

¹² Dumitru Năstase, *L'héritage imperial byzantin dans l'art et l'histoire des Pays Roumains*, Fondation européenne Dragan, Milano, 1976, p. 39.

¹³ D. Popovici, *Literatura română în epoca „luminilor”*, în *Studii literare*, Vol. I, ediție îngrijită și note de I. Em. Petrescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 70; C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrecești*, traducere de Mihai Vasiliu, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1968, p. 172.

¹⁴ A. F. Miller, *Mustpha Pacha Baïraktar*, Association Internationale d'Études du Sud-Est européen. Études et documents concernant le Sud-Est européen, (7), Bucarest, 1975, p. 57 și urm.

¹⁵ D. Popovici, *op. cit.*, p. 71.

¹⁶ În primul rând, influența crescândă a Franței la Constantinopol a curmat domnia lui Ipsilanti la 24 august 1806, iar în anii următori, tratatul de la Tilsit și armistițiul de la Slobozia au delimitat alte raporturi de forțe în cadrul problemei orientale.

¹⁷ Trupele sale înarmate și echipate cu mari cheltuieli nu aveau valoare militară întrucât le lipsea disciplina, instruirea, nu cunoșteau manevrele militare etc (cf., Emil Vărtosu, *Despre corpul de voluntari eleni creat la București în 1807*, în „Studii și Materiale de Istorie Medievală”, V, 1962, București, p. 544).

¹⁸ În plus, caracterul oamenilor săi era unul îndoielnic, motivația înrolării lor era exclusiv pecuniară și în nici un caz ideea eliberării Greciei, iar dacă adăugăm și componența eterogenă

Este clar faptul că Alexandru Ipsilanti și-a apropiat „arsenalul” tactic și strategic specific fanariotului. Așa cum la Istanbul agenții fostului dragoman deveneau cei ai succesorului său, tot astfel, o parte a „colaboratorilor” lui Constantin Ipsilanti¹⁹ au intrat, în preajma anului 1821, în serviciul fiului său, Alexandru²⁰. Unii aveau chiar poziții înalte în structura Eteriei, precum Iordache Olimpiotul și Constantin Samurcaș și sârbul Ștefan Jifcovi²¹.

Constantin Ipsilanti a imaginat o schimbare graduală a situației existente în Imperiul Otoman și, în special, în Țările Române. De aceea, a urmărit să confere Principatelor unite sub sceptrul său un statut solid în Sud-Estul Continentului, și să creeze, astfel, un stat care să influențeze semnificativ raporturile politico-diplomatice în cadrul chestiunii orientale. Același țel a fost urmărit și de Alexandru care, a impus schimbarea planurilor inițiale ale Eteriei și începerea ostilităților din Principate²², și nu din Peloponez, cum s-a stabilit la consfătuirea eteristă de la Ismail (octombrie 1820)²³.

Ideea începerii acțiunii insurecționare din Principate, dacă nu s-a născut odată cu acceptarea conducerii Eteriei, cel puțin s-a conturat pe parcursul pregătirilor conspirative²⁴. Acțiunea aventuroasă a lui Alexandru Ipsilanti nu se putea desfășura în Peloponez sau în Moreea, unde propaganda eteristă nu a avut un prea mare succes,

etnic a „militarilor” avem imaginea completă a unei armate de ocupație dezorganizate (M. Al. Soutzo, *Historire de la Revolution greque*, Paris, 1829, p. 64 și urm).

¹⁹ N. Camariano, *L'activité de Georges Olympios dans les Principautés Roumaines avant la Revolution de 1821*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européene”, Tom. II, 3-4, 1964, București, p. 433. Înțelegând că domnul Constantin Ipsilanti pregătea o armată contra turcilor, Iordache Olimpiotul a părăsit Serbia, unde a luptat de partea lui Karagheorghe și a haiducului Velcu și a trecut în Valahia. La București, el a lucrat pentru recrutarea unui număr important de oameni. În 1806, aflând de iminenta sosire a armatelor ruse, comandate de Michelson a ridicat stindardul revoltei și ulterior s-a alăturat acesteia; Constantin Samurcaș a fost vel căminar în Oltenia între anii 1802 și 1803, vel vornic în 1807 și caimacam în 1808. Pentru mai multe detalii vezi „Arhivele Olteniei”, Tom. III, aprilie 1931, p. 345.

²⁰ I. C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932, p. 12 și urm.

²¹ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, (Eteria în Principatele Române), Editura Academiei, București, 1960, p. 62; Pentru mai multe detalii vezi și *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, Editura Academiei, București, 1980, p. 278.

²² Th. C. Proussis, *op. cit.*, p. 279.

²³ *Ibidem*; Konstantinos K. Hatzopoulos, *Was Alexander Ypsilandis struck off the list of officers of the russian army?*, în „Balkan Studies”, 28, 2, 1987, Thesaloniki, p. 281. Hotărârea lui Alexandru Ipsilanti a rămas nestrămutată în ciuda deciziilor luate în cadrul celei de-a doua consfătuiri eteriste de la Vostitza dintre 26-29 ianuarie 1821 (G. D. Iseru, *Revoluția română din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura „Nicolae Bălcescu”, București, 1996, p. 39).

²⁴ Sub pretextul deconspirării Societății Prietenilor, Ipsilanti îl anunța pe Perrevoș, la data de 24 octombrie 1821, că și-a schimbat planurile și va înainta prin Principate. „Dușmanii au descoperit multe și ne pândesc [...]. Am schimbat deci planurile, și să nu aștepti să viu de la Triest. Voi ataca provinciile înaintate și prin mijlocul dușmanilor îmi voi deschide drum spre d-voastră” (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, Eteria în Principatele Române, Editura Academiei, București, 1960, p. 74).

datorită suspiciunilor notabililor care își riscau poziția socială și privilegiile doar în baza unor simple promisiuni²⁵ Cu toate acestea Epitropul general al *Philiki Etaireia* a insistat pentru derularea „planului parțial privind Constantinopolul”²⁶ Această acțiune fantezistă era menită a distra atenția autorităților otomane de la pregătirile ce se desfășurau la nord de Dunăre. Probabil că Alexandru Ipsilanti miza pe reacția Porții față de întreprinderile subversive ce vizau paralizarea sistemului defensiv al sultanului, fapt ce echivala cu punerea în pericol a ființei statale otomane. Corespondența purtata cu Ali, pașa de Ianina²⁷, precum și contactele frecvente cu Miloș Obrenovici²⁸ se înscriau în același registru tactic ce viza dispersarea forțelor lui Mahmud al II-lea și înlesnirea mișcărilor sale în Moldova și Țara Românească.

Legăturile Eteriei cu Grecia și cu „alte locuri unde rezidau grecii”²⁹, ca și ideea de națiune erau liantul acțiunii lor și un punct de reper pentru un stat „grec”, preconizat a cuprinde întreaga Peninsulă Balcanică³⁰ În fond, erau proiectele lui Rhigas Velestinlis³¹, dar au fost adaptate conform intereselor de „castă” de către Alexandru Ipsilanti, fapt evidențiat mai clar prin decizia luată, în luna martie a anului 1821, de a rămâne în Țara Românească³².

Totodată a învățat din experiența tatălui său, care a văzut în Rusia, în cele din urmă, o putere condusă (cum era și firească) doar de propriul interes. Pacea de la București (16/28 mai 1812) a reprezentat pentru Constantin Ipsilanti confirmarea neechivocă a intențiilor Petersburgului față de Moldova și Țara Românească. Experiența sa politică dobândită cu acest prilej i-a evidențiat (în cazul în care mai era nevoie) faptul că valoarea unui fanariot pentru politica orientală a Rusiei nu trebuie

²⁵ Nicolae Iorga a explicat lipsa ecoului Eteriei în rândurile populației grecești prin scopul eminamente aristocratic al mișcării ce viza reînvierea Imperiului Bizantin și prin absența unor dovezi palpabile care să justifice implicarea politico-militară a Rusiei în cadrul viitoarei insurecții întrucât „la o răscoală nu se putea ajunge, tocmai pentru că se făgăduise războiul ruso-turc” (cf., N. Iorga, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*. Lecții ținute la Universitatea București, Editura Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1913, p. 157 și urm).

²⁶ Planul extravagant de a controla într-o singură noapte capitala Imperiului prin incendiarea depozitelor de cereale, a celor cu praf de pușcă, aruncarea în mare a „tunurilor care se află în arsenalul artileriei”, ocuparea Turnului „Kiz-culé, fiindcă de acolo poate fi atacat mai bine palatul”, și capturarea sultanului (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 98).

²⁷ Notis Botzaris, *op. cit.*, p. 46.

²⁸ Asupra voievodului sârb liderul Eteriei a făcut constant presiuni în vederea declanșării insurecției contra Imperiului Otoman. Atitudinea rezervată a lui Miloș Obrenovici se explică prin evaluarea lucidă a opțiunilor sârbilor, într-un moment în care angajaseră negocieri intense la Constantinopol, care trebuiau să conducă la recunoașterea unui statut de autonomie pentru teritoriile acestora (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 46 și urm).

²⁹ M. Al. Soutzo, *op. cit.*, p. 22; G. L. Arș, *op. cit.*, p. 84.

³⁰ N. Iorga, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, p. 156 și urm.

³¹ Henryk Batowski, *op. cit.*, p. 331.

³² Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Editura Științifică, București, 1971, p. 25; G. D. Iscru se îndoieste că Ipsilanti ar fi avut vreo clipă intenția de a trece Dunărea (cf., G. D. Iscru, *op. cit.*, p. 336, nota 108).

separată de legătura acestuia cu Poarta Otomană. Tocmai de aceea, declarația lui Alexandru Ipsilanti de la Iași³³ ar putea fi rezultatul unui calcul politic și nu o eroare involuntară. Acest episod, catalogat la unison de către întreaga istoriografie drept un „monument” de nedibăcie politică ar putea fi un act deliberat³⁴, conștient.

Dezvăluirea amestecului țarist forța mâna Rusiei, o pune în dificultate, obligând-o să acționeze altfel decât și-ar fi dorit. Pe de o parte, așa cum s-a spus deseori, intervenția militară în Principate putea atrage reacția Marilor Puteri, a Angliei și Austriei în primul rând. Pe de altă parte, dezavuarea mișcărilor izbucnite în Principate subminau influența țaristă, paralizând orice reacție imediată și hotărâtă contra Porții. Astfel, Imperiul Otoman câștiga prin dezavuarea țaristă o libertate de mișcare fără precedent în intervalul ulterior păcii de la Kuciuk-Kainardji. Pe această eventualitate putea să fi mizat și Alexandru Ipsilanti, urmărind agravarea conflictului - era cunoscută reacția brutală a Porții în asemenea situații - și împiedicarea intervenției „pacificatoare” a Rusiei.

Este de notorietate faptul că nu a existat o legătură clară între conducerea Eteriei și factorii politici de la Petersburg, fapt ce l-a determinat pe Alexandru Ipsilanti să ia măsuri energice pentru a sugera contrariul, acțiuni ce au mers până la asasinat organizate contra unor membri eteriști care cunoșteau realitatea³⁵.

Argumente în acest sens ne dă chiar Constantin Ipsilanti care a dorit ca fiul său, Alexandru, să beneficieze de experiența sa politică, de natură a evita eventuale greșeli ce ar putea fi fatale în anumite situații. De aceea, i-ar fi transmis, în iunie 1816: „Fiule, niciodată să nu uiți că grecii, pentru a se elibera, trebuie să conteze doar pe propriile lor forțe”³⁶ (s. n.). Este clar că fostul domn al Principatelor nu se referea la aspirații în sens național, deoarece este cunoscută aderența fanarioților la formula imobilismului politic și social, ci la eliberarea tuturor teritoriilor în care locuiesc grecii. O dovadă că Alexandru Ipsilanti și-a însușit sfaturile tatălui său rezidă în mesajul său (8 octombrie 1820) către „compatrioții din Grecia”³⁷ dar și într-o scrisoare

³³ C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Editura Typographiei Române G. Chitiu, Craiova, 1874, p. 92.

³⁴ G. Gervinus, *op. cit.*, p. 84.

³⁵ Vezi celebrul caz al uciderii primului emisar al cercurilor politice din Peloponez, de către un al doilea, I. Paparrigopoulos (probabil, câștigat între timp de Comitetul suprem) (cf., G. D. Iscru, *op. cit.*, p. 40). Capodistria a încercat să-i sfătuiască pe entuziaștii adepți ai lui Alexandru Ipsilanti să nu declanșeze încă acțiunea revoluționară. Emisarul ministrului de externe al țarului, un oarecare Kamarinos, a fost asasinat de către Xantos la ordinul expres al lui Alexandru Ipsilanti. Se pare că acest episod a determinat devansarea acțiunii din Principate (cf., *Documente privind istoria României. Răscola din 1821*, Vol. V, *Izvoare narative*, 1962, p. 282, nota 3).

³⁶ Démètre Skarl. Soutzo, *Les famille princières grecques de Valachie et de Moldavie*, în volumul *Symposium L'epoque phanariote*, 21-25 octobrie 1970, p. 250.

³⁷ „Știu că în inimile tuturor este înrădăcinată acea moderată prejudecată, că niciodată noi singuri nu vom putea să ne eliberăm, ci trebuie să așteptăm de la străini salvarea noastră. Fiecare om cu minte poate să vadă cât de mincinoasă este această prejudecată, este destul numai să adâncească problemele patriei noastre.[...] dacă puteți, atunci spuneți că de la alții trebuie să așteptăm salvarea noastră.[...] Să aveți totdeauna înaintea ochilor că niciodată un străin nu ajută un străin, fără câștiguri foarte mari. Sângele pe care îl vor vărsa străinii pentru

către domnul Moldovei, Mihai Suțu (30 ianuarie 1821)³⁸. Aceleași idei le regăsim într-o scrisoare adresată lui Xanthos de către cumnatul și colaboratorul său, Gheorghe Cantacuzino³⁹.

Contextul internațional ca și experiența politică a tatălui său, de serviciile căruia factorii de conducere ai Puterii Nordice s-au dispersat atât de repede puteau fi motivele pentru care Alexandru Ipsilanti ar fi încercat în mod deliberat compromiterea Rusiei față de cancelariile europene, dar mai ales față de Poarta Otomană. Dezvăluirea amestecului țarist pune în dificultate guvernul de la Petersburg, silit să ofere explicații și dezmințiri în toate capitalele europene⁴⁰. Astfel, diplomația rusă era obligată să adopte o atitudine de strictă neutralitate față de evenimentele ce se desfășurau în Principatele Române.

Împăratul Alexandru I nu putea să-și dea acordul pentru intervenția trupelor sultanului fără a-și compromite iremediabil (cel puțin pe termen scurt) influența sa, atât în Țările Române, cât și în rândul populațiilor din Peninsula Balcanică. Aceste considerente precum și acordurile juridice bilaterale existente între Imperiul Otoman și Rusia par să fi stat la baza calculelor strategice ale acțiunilor episcopului general al Eteriei. În plus, în planul general privind „ridicarea creștinilor din Balcani”, elaborat împreună cu șefii eteriști⁴¹, la începutul anului 1821⁴², nu este menționat un eventual

noi îl vom plăti foarte scump și vai de Grecia! când se va înscăuna o tiranie sistematică în măruntaiele ei. Dar când noi singuri vom scutura jugul tiraniei...”(s. n.) (cf., *Documente privind istoria României. Răscola din 1821*, Vol. IV, p. 69).

³⁸ „...cine nu vede că puterea protectoare după ce a pierdut atâtea oști și atîția bani pentru cucerirea acestor provincii, nu le va păstra pentru sine ca un bastion al întregii sale împărății?” (s. n.) (cf., *ibidem*, p. 114).

³⁹ „Multe precedente ne-au învățat că niciodată un străin nu ne va procura o fericire de-a gata. Niciodată grecii nu trebuie să speră că vor fi eliberați de străini. De aceea urmează ca ei, părăsind orice speranță, să speră cu ajutorul lui Dumnezeu numai în vitejia și puterea lor”. (s. n.) (cf., *ibidem*, p. 148).

⁴⁰ Era cunoscută atitudinea violentă a Porții față de orice acțiune a Rusiei care aducea atingere propriei suveranități. Unul dintre motivele pentru care factorii de conducere de la Constantinopol au declarat război Rusiei, în anul 1806, a fost și susținerea răsculaților sârbi în conflictul lor cu sultanul Selim al III-lea. Această situație, însă, putea apărea drept mult mai gravă în ochii înalților dregători otomani, motiv pentru care conduita politicii orientale ruse necesita profunde transformări. Așa cum s-a dovedit ulterior, ambasadorul Stroganov a fost nevoit să dea energice dezmințiri legate de neimplicarea guvernului său în acțiunile conspirative, iar de la Laybach împăratul Alexandru I a emis celebra dezavuare a ambelor mișcări revoluționare izbucnite în Principate (cf., Prokesch-Osten fils, *Dépêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie pour servir a l'histoire de la politique européenne (1813-1828)*, Tom. II, Plon et Cie, Paris, 1877, p. 89).

⁴¹ În art. XIII se prevede că „Dacă turcii vor trece Dunărea, ei vor încălca tratatele, și atunci Rusia le va declara război” (cf., Notis Botzaris, *op. cit.*, p. 104).

⁴² Întrucât G. D. Iscriu a demonstrat clar că Tudor n-a făcut parte din Eterie (cf., G. D. Iscriu, *op. cit.*, p. 53-62), putem deduce că planurile elaborate de șefii eteriști, ce priveau ridicarea creștinilor din Balcani, ocuparea Constantinopolului și distrugerea flotei otomane și în care menționau (art. XIII) ridicarea lui Tudor, au fost elaborate la începutul anului 1821 (cf., *ibidem* p. 104).

rol militar al Rusiei, în afara celui privind respectarea scrupuloasă a tratatelor sale cu Imperiul Otoman. De aceea, Alexandru Ipsilanti a rămas impasibil în fața dezavuării pronunțate la Congresul de la Laybach, considerând-o, probabil, o încercare a diplomației ruse de refacere a propriei imagini, în fața presiunilor exercitate de către Marile Puteri. Un argument în acest sens ar putea fi și lipsa oricărei pregătiri a forțelor sale militare pentru confruntarea cu armata otomană și rapida lor dizolvare în apropierea luptei de la Drăgășani. Așadar, intrarea în Principate trebuie să-l fi surprins pe fiul lui Constantin Ipsilanti, care se instalase la Târgoviște, de unde uneltea pentru a pune stăpânire pe întreaga Țară Românească.

Oricum, problema implicării Rusiei trebuie privită nuanțat, luând în calcul răspunderea internațională a statului pentru comportamentul tuturor organelor sale, care se află sub autoritatea sa efectivă⁴³. Chiar dacă diplomația țarului a condamnat acțiunile desfășurate în Principate de către Alexandru Ipsilanti și a dat asigurări la Constantinopol în privința neparticipării sale în această insurecție, implicarea membrilor consulatelor ruse (A. Pisani, Al. Pini, Gh. Leventis, Dominic Domnando, I. Nicolopoulos, M. Hristaris)⁴⁴ în susținerea mișcării eteriste (din care au și făcut parte) nu poate exclude răspunderea juridică a Rusiei față de actele organelor sale și de cele ale agenților săi. Chiar dacă reprezentanții diplomatici de la Iași și București au acționat cu depășirea atribuțiilor fixate sau contrar instrucțiunilor primite, ei exercitau elemente de autoritate guvernamentală, și prin urmare, înfăptuiau acte în numele Cabinetului de la Petersburg.

Constantin Ipsilanti care se arăta mulțumit de “ardoarea cu care acești copii – fiii săi – par să-și devoteze viața”⁴⁵, continuând a lucra pentru materializarea planurilor tatălui lor. Totodată, se arăta îngrijorat pentru Alexandru, fiul său mai mare, „*qui, avec de moyens d'intelligence et un excellent coeur, a un penchant à l'indépendance et une vivacité capable de l'égarer, s'il n'est fortement contenu*”⁴⁶ (s. n.). Așadar, viața dusă în Rusia de “beizadeaua” Alexandru a fost dedicată aspirațiilor de mărire ale familiei Ipsilanti, întrucât a început prin a fi intermediar pentru corespondența dintre Constantin Ipsilanti și principele Czartoryski, fiind desigur, la curent cu planurile celor doi⁴⁷. Cu siguranță, că traiul la Curtea din Petersburg a imprimat o nouă variantă proiectelor de familie. Atenția acordată de autorități, de înalta nobilime, titlul de prinț care i-a fost recunoscut lui Alexandru Ipsilanti⁴⁸, ca și pe cel de general și aghiotant al țarului Alexandru I, toate acestea au făcut din fiul lui Constantin Ipsilanti unul dintre cei mai respectați oameni din Rusia. Nu trebuie uitate însemnele unor atare privilegii, daniile imperiale ce au sporit considerabil veniturile familiei⁴⁹. Putem concluziona că

⁴³ Mona Pivniceru, *Drept internațional public*, Vol. I, Editura Hamangiu, București, 2007, p. 90.

⁴⁴ N. Iorga, *Acte și fragmente*, Vol. II, p. 568.

⁴⁵ P. P. Panaitescu, *Correspondența lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc (1806-1810)*. Pregătirea Eteriei și a renașterii politice românești, Editura „Cartea Românească”, București, 1933, p. 101.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 56 și urm.

⁴⁸ G. L. Arș, *op. cit.*, p. 84.

⁴⁹ *Ibidem*.

toată această încredere a depășit-o cu mult pe cea acordată fostului domn al Principatelor, chiar în urma a 12 ani de „tant de services, après toutes les preuves de dévouement que ... je n'ai cessé de donner à la cour de Russie”⁵⁰. În felul acesta, i-a fost ușor să înșele vigilența Petersburgului, care în 1821 a fost pus în postura de a nu pătrunde în Principate pentru a reprimă de fapt ceea ce inițiasă (în mod indirect), lăsându-l pe Alexandru Ipsilanti să se descurce singur cu Poarta.

Această puternică legătură cu Imperiul țarului i-a permis să obțină sprijinul popular de care avea nevoie pentru punerea în practică a idealurilor sale. Deoarece, până la data de 24 februarie 1821⁵¹, doar s-a acreditat ideea implicării țarului în mișcarea de eliberare a grecilor, declarația oficială a șefului Eteriei a avut drept scop risipirea oricărei îndoieli cu privire la acest fapt și întărirea sprijinului popular pentru materializarea planurilor sale „bizantine”⁵². Așadar, acea ridicare a popoarelor creștine din Balcani contra Imperiului Otoman, la care se referă planul general eterist, nu era decât o diversiune de natură a eroda forțele otomane și a-i înlesni lui Alexandru Ipsilanti să pună stăpânire deplină pe Principatele Române. În art. VII din acest act se specifica faptul că „Sârbii trebuie să se revolte înaintea grecilor sau odată cu ei, nu după, căci n-ar mai fi avut cu cine să lupte”⁵³. Totodată, Iordache Olimpiotul conștientiza, într-o scrisoare, din 9 ianuarie 1821, o necesitate practică în acest sens: „pentru planul nostru sunt necesare mai multe alianțe cu fiecare națiune”⁵⁴.

De asemenea, ar putea constitui și o „invitație” adresată Marilor Puteri de intervenție în cadrul chestiunii orientale, întrucât principala problemă care s-a pus la comandantul suprem al *Philiki Etairia* (ca și în cazul tatălui său) a fost înlăturarea suzeranității otomane asupra țărilor române⁵⁵, urmând ulterior a le transforma într-o

⁵⁰ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 102.

⁵¹ „...„Porniți-vă prietini! Și veți vidă o mare putere ocrotind dreptățile noastre!” (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 131).

⁵² După consumarea episodului asasinării lui Camarinos atitudinea eteriștilor din Iași era una confuză, fapt ce a necesitat multă stăruință din partea lui Ipsilanti și Lasanis pentru calmarea spiritelor. Alexandru Ipsilanti, trecând granița din Rusia, îmbrăcat în uniforma de general al armatei țarului și rostind o proclamație în care implica Puterea Nordică, toate acestea reprezentau, în viziunea populației, dovezi indubitabile de complicitate între guvernul de la Petersburg și *Philiki Etairia* (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 96 și urm; G. Gervinus, *op. cit.*, p. 153 și urm; Nestor Camariano, *O prețioasă proclamație a eteriștilor adresată popoarelor balcanice*, în „Revista arhivelor”, 1, 1960, București, p. 97). Pentru mai multe informații privind implicațiile utilizării propagandei în Balcani vezi lucrarea lui Ivan Ilcev, *Are dreptate sau nu, e patria mea. Propaganda în politica externă a țărilor balcanice (1821-1923)*, traducere de Nicolae Moderău și Valentina Ristea, Editura „Curtea Veche”, București, 2002, p. 11.

⁵³ Notis Botzaris, *op. cit.*, p. 103.

⁵⁴ Cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 91.

⁵⁵ Notis Botzaris, *op. cit.*, p. 23; Leonid Boicu, *op. cit.*, p. 143. Într-o scrisoare către împăratul Alexandru I (14/26 martie 1821), comandantul suprem al Eteriei sugera rezolvarea crizei prin implicarea diplomatică a Rusiei. „... eu deduc, că m. voastră numai mijlocul îl dezaproabă, nu însă și cererea elinilor [...] adică recunoaște dreptul comunei dorințe a elinilor, dar încă se arată și dispusă a interveni în favoarea lor pe lângă Poarta Otomană” (cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 154). Totodată, se arată dispus a depune armele

bază solidă, care să-i permită a elibera întreg spațiul balcanic. În vederea acestui fapt, statutul intern și regimul juridic al Principatelor Unite, care se prefigurau în viziunea eteristului Ipsilanti, aveau să reprezinte un model pentru popoarele balcanice. Așadar, mișcarea lui Ipsilanti nu a avut un caracter național⁵⁶, lucru ce reiese din compunerea etnică a armatei sale ce se prezenta ca o calchiere a corpurilor grecești, albaneze și românești de la 1807⁵⁷.

Derularea evenimentelor din anul 1821 au dovedit că Alexandru Ipsilanti n-a avut nici o clipă intenția de a trece Dunărea⁵⁸ și a se îndrepta spre Peloponez, ci a căutat să obțină controlul deplin asupra Principatelor Române. Din aceste motive a respins propunerile bulgarilor de a acționa la Sud de Dunăre⁵⁹ și s-a angajat în serioase „bătălii” politice pentru a-și apropia conducerea Țării Românești⁶⁰, după ce, în prealabil, a reușit să pună stăpânire efectivă pe Moldova. În plus, cum am putea considera dispersarea forțelor sale și trimiterea lui Gheorghe Cantacuzino în Moldova⁶¹ (în ajunul bătăliei de la Drăgășani) pentru a lua în stăpânire efectivă acest principat, după plecarea precipitată a domnului Mihai Suțu⁶², dacă nu în acest sens?

Încă de la începutul acțiunii sale în Moldova, fiul lui Constantin Ipsilanti a întreprins o serie de demersuri de subordonare a lui Tudor Vladimirescu⁶³, prin intermediul căpitanului de arnăuți, Iordache Olimpiotul. Eșuarea încercării acestuia de raliere a liderului mișcării naționale românești la cauza Eteriei (22 februarie 1821)⁶⁴ deschidea opțiunea lichidării sale fizice. Tentativa de asasinat, petrecută la mănăstirea

numai după recunoașterea autonomiei Greciei, condiție imposibil de realizat, mai ales în absența mijloacelor militare și a intervenției Marilor Puteri, fapt de care Ipsilanti era conștient (*ibidem*, p. 155).

⁵⁶ *Ibidem*, p. 305.

⁵⁷ Henryk Batowski, *op. cit.*, p. 328.

⁵⁸ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 249 și urm.

⁵⁹ Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 178.

⁶⁰ Hurmuzaki, *Documente*, Serie Nouă, Vol. II, *Rapoarte consulare austriece (1812-1823)* din Wiener Haus-Hof und Staatsarchiv, Moldau und Wallachei, Viena, Editate sub îngrijirea lui Andrei Oțetea, București, 1967, p. 697.

⁶¹ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 186 și urm.

⁶² Fuga în Rusia a domnului Moldovei, după ce spijinise acțiunile șefilor eteriști și de la care primise asigurări certe că va deveni domn al celor două Principate dovedește faptul că interesele sale intrau în contradicție cu cele ale lui Alexandru Ipsilanti. „...că așteaptă ca lumină voastră să acționați prin Capodistria sau Stroganov ca să ia domnia Țării Românești, după moartea lui Aleco vodă” (cf., *ibidem*, p. 89).

⁶³ Existența unei forțe impresionante, ca cea organizată de către Tudor Vladimirescu, a făcut să încolțească în mintea lui Alexandru speranța unei „colaborări” înțeleasă în sensul subordonării acțiunii românești celei eteriste. Numai că patriotul român i-a devoalat adevăratele intenții, opunându-i mișcarea națională românească (N. Iorga, *Rapports entre l'etats des osmanlis et les nations des Balkans*, în “Balkan Studies”, II, 1935, Thessaloniki, p. 146; Idem, *Histoire des Etats balkaniques à l'epoque moderne*, București, 1914, p. 212 și urm.). Era o opoziție internă asemănătoare cu cea de care s-a lovit și părintele său, chiar dacă la o scară mult mai mare.

⁶⁴ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. V, p. 273. Este sigur că Iordache Olimpiotul a primit și bani de la Ipsilanti pentru a-l „convinge” pe Tudor Vladimirescu (cf., *ibidem*, p. 281).

Motru, din inițiativa consulului rus, A. Pini și a caimacamului Olteniei, Constantin Samurcaș și pusă în practică de către Hagi Prodan, n-a contribuit nici măcar la intimidarea conducătorului pandurilor⁶⁵. O altă acțiune de compromitere a pozițiilor politice și strategice ale lui Tudor s-a consumat prin apropierea trupelor eteriste de București, deși factorii politici din capitala Munteniei s-au străduit să prevină acest fapt⁶⁶.

Totodată, Alexandru Ipsilanti a utilizat diverse strategii pentru a obține controlul asupra divanului Valahiei, ce au mers de la declarații și demonstrații de încredere până la acțiuni de forță⁶⁷. Retragerea sa la Tîrgoviște nu a însemnat renunțarea la aceste obiective, ci o încercare de revizuire a strategiei și amânarea soluționării problemei până în momentul în care contextul politic îi va fi favorabil. În acest timp s-a străduit să-și consolideze puterea în Țara Românească. A numit ispravnici în județele din Nordul principatului și i-a înlocuit pe cei desemnați de către Tudor⁶⁸. A supus populația la biruri grele și la numeroase rechiziții și a pretins ca Divanul să plătească două milioane de piaștri pentru cheltuielile trupelor sale⁶⁹. Prin vicleșug, a încercat să ocupe mănăstirile din Oltenia, aprovizionate și fortificate de către conducătorul mișcării naționale românești⁷⁰, pentru a-i compromite pozițiile strategice și implicit a-l izola în Sudul țării. Nu a renunțat nici la suprimarea sa fizică și la confiscarea trupelor sale de panduri. În acest sens a acționat abil prin subminarea

⁶⁵ „mii-au descoperit mie vicleșugul cel sîngeros care ai umblat dumneata a-l face, prin dare de bani, asupra mea și asupra ticălosului norodului rumînesc [...] Iar acum, în loc de mulțumită, umblați dumneavoastră ca să-i pierdeți cu totul de pe fața pămîntului. Numai mila lui dumnezău nu ne-au lăsat! Ci, dupe ce au sosit dumnealui Hagi Prodan aici, cu cuvînt că au fugit de la dumneavoastră, și eu l-am primit ca pe un creștin, apoi s-au apucat de au împărțit, noaptea, întru ascuns, la 270 de sirbi, care sînt cu mine, bani, cîte talere 250 și cîte 260 de tot omul și la căpeteniile lor cîte cinci și cîte șasă sute de tot omul, și alte multe făgăduieli făgăduindu-le, cu cuvînt ca să-i tragă de la mine și să-i aducă la dumneavoastră [...] căutîndu-l, am găsit la dumnealui și contractul dumneavoastră, cel cu multe făgăduieli făcut, precum și o scrisoare a exilenții sale domnul gheeneral și cavaler Pini, făgăduindu-i că, pentru uciderea mea, de la amîndoaă prea puternicele împărății va fi mîngîiat cu multe mili.[...] pe de o parte m-ai încredințat prin jurămint ca să viu la Craiova, și pe de altă parte, împotriva ai făcut dumneata de ai trimis pe Hagiul ca să mă omoare”(cf., idem, Vol. I, (*Izvoare interne*), Editura Academiei, București, 1959, p. 312 și urm).

⁶⁶ Idem, Vol. I, p. 376; idem, Vol. II, p. 72-74.

⁶⁷ Hurmuzaki, *Documente*, Serie Nouă, Vol. II, p. 691, 694; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. I, p. 417; idem, Vol. II, p. 27 și urm.

⁶⁸ „Gheorgache și Farmache cu oștirile lor, au coprins și unile din județele cîmpului și au început să strîmtoreze stăpînirea lui Theodor și toți aceștia gonind pe ispravnicii cei rînduiți de otcîrmuirea țării din București, orînduia ei alți ispravnici pe aceia adică carii le da mită și li să făgăduia să-i îndeusteze cu de toate” (cf., G. D. Iscru, Natalia Trandafirescu, Marcel Ciucă, Ilie Cristian, *Izvoare narative interne privind revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1987, p. 80; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. IV, p. 189).

⁶⁹ Hurmuzaki, *Documente*, Serie Nouă, Vol. II, p. 667; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. I, p. 322 și urm.

⁷⁰ Hurmuzaki, *Documente*, Serie Nouă, Vol. II, p. 697.

autorității conducătorului român, „coruperea” pandurilor⁷¹ și organizarea complotului de către căpitanii de arnăuți, Iordache, Farmache, Macedonschi și Hagi Prodan⁷²

Așadar, planul enunțat de la Chișinău, la 24 octombrie 1820, este rodul unor minuțioase calcule politice. De altfel, argumentele sale de a porni mișcarea revoluționară din Principatele Române nu se justifică decât în privința obținerii resurselor materiale necesare. Aversiunea populației față de fanarioți și, implicit față de greci, îi era familiară încă de pe timpul domniei tatălui său. În plus, ramificațiile Eteriei în Principate nu ofereau prea multe speranțe de reușită. În afară de sprijinul oferit de către domnul Moldovei, Mihai Suțu, care s-a arătat rezervat și și-a păstrat opțiunile deschise, în cazul unei acțiuni consistente și de amploare, Ipsilanti nu dispunea de prea mult baze de acțiune. De aceea, mi se pare evident că miza insurecției sale erau chiar Țările Române.

În acest sens, trebuie făcută o netă distincție între aspirațiile Eteriei și cele ale liderului său. „Confiscarea” direcțiilor de acțiune ale acesteia, impunerea controlului efectiv asupra Consiliului său suprem, disimularea, manipularea, intriga, instigarea la atrocități, crimele săvârșite evidențiază profilul fanariotului care sacrifica totul în numele ambiției de mărire. Nici un vis nu era imposibil de îndeplinit. Într-o perioadă în care avea loc ascensiunea treptată a naționalismului⁷³, în care se clădeau proiecte național-statale, spiritul fanariotismului balcanic se zbătea cu ultimele forțe să împiedice modernizarea politică a spațiilor aflate sub dominație otomană.

⁷¹ Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 375.

⁷² N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 201 și urm.; G. D. Iscu, *op. cit.*, p. 194. Legat de acest aspect, Ivan Petrovici Liprandi, martor al evenimentelor din 1821 îl caracteriza pe liderul Eteriei astfel: „Prințul Ipsilanti era [...] nepăsător, arogant, mândru și timid și pe acei pe care nu-i putea câștiga de partea sa prin promisiuni deșarte și neîntemeiate precum și prin înșelare, căuta să-i piardă prin mijloace ucigătoare”(cf., *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, Vol. V, p. 292).

⁷³ C. Th. Dimaras, *op. cit.*, p. 188.